Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушнызаl

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лийl

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий“ редакций.

Большевистский партийын XVIII-ше съездшылан мемнан пӧлӧкна

Марийский республикысе чыла пионер, школьник, юный техник-шамычлан

Йоча-шамычl

10 мартыште большевистский партийын XVIII-ше с‘ездше тӱҥалеш. ВКП(б)-ын с‘ездше лийшаш нерген уверым Советский Союзын чыла калыкше дене пырля меат, Йошкар-Ола йоча технический станцийын юный техникше шамыч пеш кугу куанымаш дене вашлийна.

Большевистский партийын с‘ездше лишеммаш мемнан шӱмыштына эше кугу куанымашым тарвата. Мемнан эше сайын тунеммына, наука ден техникым чот палымына шуэш. Мыланна шонымашнам шукташ чыла йӧн уло. Партий ден правительство советский йоча-шамыч верч чот тыршат. Мемнан дене творческий пашалан корно кумда да волгыдо.

Ме, республиканский йоча технический станцийын юный техникше-шамыч, республикысе юный техник, натуралист-шамыч дек тыге обращатлена: айста с‘езд вашеш соревнованийым кумдан шаренаl

Ме тыгай обязательство-шамычым налына:

ВКП(б)-ын XVIII-ше с‘ездшым тунеммаште сай да отлично отметка дене вашлияш, дисциплиным эше чот саемдаш. Школын, йоча технический станцийын ыштыме чыла паштышт активно участвоватлаш.

Ме, автокружокын членже-шамыч, кум ен шичман аэротерым ыштена да ӱмбакыже: „XVIII-ше партс‘езд лӱмеш“ *манын возена.*

Юный фотолюбитель - шамыч куатан Йошкар Армийын илышыже нерген фотоальбомым ыштат. 5 ен фото дене техминимумым сдатлат.

Авиастроитель-шамыч бензиновый моторан кок чоҥештылше модельым ыштат. Адак „безхвосток“ лӱман ик планер лиеш. Вич ен юный авиастроитель (ЮАС) инструктор лӱмым налыт.

Юный радист-шамыч с‘езд вашеш радио дене управлятлыме полумеханический айдемым ыштат. У схема дене 3 радиоприемникым ыштен шуктат, юный радиолюбительлан нормым сдатлат.

Ме, юный натуралист ден опытник-шамыч Всесоюзный ял озанлык выставкылан экспонат-шамычым ямдылена. Партийын с‘ездше лӱмеш экспонат ямдылымашнам эше чот вияндена.

Партийын XVIII-ше с‘ездше лӱмеш ме Ижевск оласе (Удмуртский АССР) йоча технический станцийысе юный техник - шамычым соревнованийыш ӱжын улына. Ме нунын дечончык лекташ тыршена. Садлан ме йолташ ден йолташ, кружок ден кружок соревноватлен пашам ыштена.

Марийский республикысе юный техник-шамыч! Айста большевистский партийын с‘ездшым боевой пионерский подарок-шамыч дене вашлийынаl

Юный техник-шамыч погынымашын кӱштымыжӧ почеш кидым пыштеныт: **Пылаев Толя, Ершов Юра, Хаванский Володя, Кузмичева, Чистосердова да молат.**

Кок ий ончыч, 1937 ий 18 февральыште мемнан родина шкенжын ик эн сай эргыжым, Ленин ден Сталинын лишыл соратникшым, большевистский партий ден советский государствын ик эн сай руководительжым—Григорий Константинович Орджоникидзе йолташым йомдарыш.

Тудын илышыже да пашаже—мыланна, йоча-шамычлан, пеш чапле пример.

Снимкыште: Сталин ден Орджоникидзе.

УКРАИНСКИЙ ССР-ын ЯЛ ОЗАНЛЫК ПЕРЕДОВИКШЕ-ШАМЫЧЫМ НАГРАДИТЛЫМАШ

Ял озанлыкыште чапле успехым ыштымылан да утларакшым тӱҥ ял озанлык пашан планжым утыж дене темымылан СССР Верховный Совет Президиум Украинский ССР - ын ял озанлык передовикше-шамычым Союзын орденже да медальже-шамыч дене 1.157 еҥым наградитлен.

Ленин орден дене 178 еҥ, Трудовой Йошкар Знамя орден дене—252 еҥ, „Знак почета“ орден дене—272 еҥ, „За трудовую доблесть“ медаль дене—182 еҥ да „За трудовое отличие“ медаль дене—273 еҥ наградитлалтыныт.

Мемнан мутна—сай да отлично тунемаш

Ме, 1-ше классыште тунемше - шамыч ВКП(б)-ын XVIII-ше с‘ездшым сай да отлично отметке дене вашлияш мутым пуэн улына.

Классыштына але марте дисциплин кӱлеш кӱкшытыштӧ огыл ыле, ынде образцовый дисциплина верч кучедалына.

Начар тунемше-шамычым учитель занятий деч вара туныкташ тӱҥалеш. Меат вий шутымо семын полшаш тӱҥалына.

С‘езд почмо кечылан классыштына начар отметкан тунемше-шамыч иктат огыт лий, манын ӱшандарена.

Кузьмин А., Гарипов Масхут, Митюков Гера, Иванов Алеша, Румянцева Евдокия, Сафина Марина, Калинина Ольга, Иванов Иван да молат.

Кугу Чигаш тӱҥалтыш школ, Йошкар-Ола район.

Йошкар-Ола детский техническ ий станцийын авиамодельный лабораторийыштыже. Пионер Володя Бахтин ВКП(б)-ын XVIII-ше с‘ездшылан бензиновый мотор дене чоҥештыше самолетын модельжым ышта.

Фото С. Чуршуковын.

Звенаштына ик плохо отметкат огеш лий

Отлично отметке дене гына тунемаш, школыш кече кодыде кошташ, урокыш опоздатлаш огыл—теве тидын верч ме Чендемеров Петя дене соревноватлена.

Адак мый звена вожатый улам. Мемнан звенаште кокымшо чырыкыште плохо отметке дене тунемшат лийыныт. Тиде пионер-шамычлан огеш келше. Ынде ме ваш-ваш чот полшаш тӱналына.

Кумышо чырыкыште мемнан звенаште вачарын тунемше иктат огеш лий.

Соколов Павыл.

Тор‘ял район, Немда НСШ.

Йошкар Армий ден Военно-Морской Флотын 21-ше идалыкше вашеш

Кок значокан лийна

3 февральыште мемнан колхозышто ГСО да БГСО значоклан норма пумаш лие. Колхозник-шамыч дене пырля меат, Шигак-Сола НСШ-ыште тунемше-шамыч 10 еҥ сдатлышна. Мемнан кокла гыч 4 еҥже БГСО лан сдатленыт.

69 ияш колхозник Скворцов Федор „отлично“ отметка дене ГСО-лан сдатлыш.

Тидын деч ончыч ПВХО-лан сдатлен улына ыле. Ынде мемнан кок значокна уло.

Иванов Павыл.

Звениге район, „Йошкар ӱжара“ колхоз.

Нормым сдатлат

Руя-сола неполный средний школышто оборонный значоклан нормым сдатлыме паша сай шындыме. Шуко тунемше - шамычын оҥыштышт икте але кок оборонный значок-шамыч йылгыжыт. Теве Силантьев Павел ЮВС, БГТО, ГСО-лан нормым сдатлен. Шукерте огыл кум значокге вале.

Чыла тунемше-шамыч кум оборонный значок верч кучедалыт. **Соловьев Л.**

Роҥго район.

* * *

VII-ше классыште тунемше Иванов Гриша БГТО, ЮВС, ПВХО, ГСО значок-шамычлан нормым сдатлен. Кызыт тудын вич значокшыге оҥыштыжо уло.

Яковлев Анатолий.

Токтамыш НСШ, Шернур район

Великий пашан планже

Газетлаште СССР калык озанлык развитийын кумышо пятилетний план нерген тезисым печетлыме. Тиде тезис дене Молотов йолташ ВКП(б)-ын XVIII с'ездыштыже докладым ышташ тӱҥалеш. Большевистский партийын XVIII с'ездше мемнан государствын поянлыкшым да вийжым умбакыжат кугемдыме великий планжым обсудитла да приниматла. Тиде планым вич ийлан ыштыме, тудо 1938 ийыште тӱҥалын да 1942 ий мартен шуйна. Мемнан эл тиде план почеш пашам ышташ тӱҥалеш. Тиде план классдыме общество строитлымым шукташ да социализм гыч коммунизмыш каяш кугун полша.

Те, йоча-шамыч, школышто Конституцийым тунеммыда годым мемнан тӱҥ законын 12-шо статьяжым лудын улыда. Тушто тыге возымо: „СССР-ыште социализмын принципше шукталтеш: „кажне деч тудын способностьшо семын, кажныжлан — тудын трудшо почеш". Коммунизм годым вес правило лиеш: „кажне деч тудын способностьшо семын, кажныжлан — тудын потребностьшо почеш". Тиде тудым ончыкта: тунам вара мемнан кокла гыч кажныже шкенжын вий шутымыж наре ышташ тӱҥалеш, а тидлан тудо мо кӱлеш — чыла налаш тӱҥалеш. Шонaлтыза, илыш могай сай да куштылго лиеш!

Но коммунизмын тиде великий правилыжым шукташлан элыштына пеш кугу поянлык кӱлеш, вет кажнын потребностьышт кугу да кече еда кушкын шога. Коммунизмын великий правилыжым шукташлан мемнан кокла гыч кажныже пашам кызытсе деч ятыр гана сайракын да производительно ышташ тунемшаш улына. Чылалан сознательный да пашам йӧратыше лийман.

Мемнан партий пашазе, колхозник, агроном да инженер-шамыч кокла гыч замечательный стахановец-шамычым куштен. Шинчымаш дене вооружитлалтын, нуно трудын кӱкшӧ производительностьшым пуат, шемер-шамыч пашам ышташ нунын дечын тунемыт.

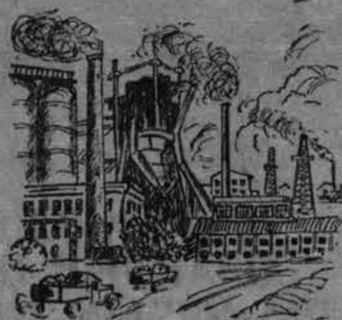
Мыланна, СССР-ын гражданинже-шамычлан, адак иктым мондыман огыл. Ме вет капиталист-шамычын окруженийыштышт улына, нуно мемнан ваштареш сарым ямдылат. Садлан кумышо пятилеткын планжым тыге ышташ кӱлеш: тушманлан вигак логалше пушкым, писын чоҥештыше самолет-шамычым да моло тӱрлӧ военный снаряженийымат ямдылаш кӱлеш.

Вот, йоча-шамыч, кумышо пятилеткын планже нерген кӱчыкын ойлаш гын, тыгерак лиеш: тиде план — элыштына поянлыкым кугемдыме план, тиде поянлык коммунизмын — кажне дечын тудын способностьшо семын, кажныжлан тудын потребностьшо почеш — манме великий правилыжым шукташ кӱлеш: тиде план большевик-шамычын тыгай великий правилыштым шукташ кӱлеш. „Тушманым туге кыраш, чтобы тудын дечын нимоат ынже код".

Кок пятилетка-шамыч нерген

1929 ийыште партий мемнан элысе калык озанлык развитийын первый пятилетний планжым приниматлен. Ме тиде планым часть дене шуктышна, а 1933 ийыште кокымшо пятилеткын планжым шукташ виян пижна.

Нине кок пятилеткыште пашам большевистски ыштышна. Партий вуйлатыме почеш кок пятилетний планге чаплын шуктымо. Ынде мемнан родинам палашат огеш лий! Олалаште промышленность пеле-

дын, а ялласте колхоз-шамыч пеледыныт. Ынде СССР нимо шотыштат капиталист кашак деч зависимый огыл, вет ынде ме шкенан дене мыланна мо кӱлеш, тудым ыштен кертына, ме эн сложный машина, станок-шамычым ыштена.

Молотов йолташын докладым ыштышаш тезисыштыже каласыме: „СССР промышленность производствын техникше шотышто ончыл капиталистический эл-шамычым эртен каен." Кок пятилеткын великий итогышт тыгае: эксплоататор класс-шамычым пытарыме да производствын техникше шотышто капиталист-шамычым эртен кайме.

Но ик пашаште ме але вараш кодын улына. Тӱрлӧ завод ден фабрик-шамычын производствыштым налын, кажне еҥлан посна оптеден таҥастарен ончаш гын, утларак виянгше капиталистический эллаште илыше-шамычлан тӱрлӧ продукций мемнансе деч шукырак тӱкна. Мутлан, электрический энергийым налына: СССР-ыште электроэнергий ик еҥлан Францийысе илыше деч кок гана шагалрак тӱкна. Мемнан дене чойным Англий да Франций деч кок гана шагалрак левыкталтеш. Но те, йоча-шамыч, нунын дене чыла сай, манын ида шоно. Тушто чыла поянлык капиталист ден помещик-шамыч кидыште пашазе ден кресаньык-шамыч шужен, орланен илат.

Мыланна чыла шотыштат капиталист-шамыч деч шуко да чаплыракым ышташ тыршыман. Теве тиде задачым ме кумышо пятилеткыште ыштена да шуктена.

Великий цифр-шамыч

Молотов йолташын доклад тизисыштыже кумышо пятилеткыште мемнан промышленность шке продукцийжым 88 процентлан — почти кок гана кугемдышашлык, манын каласыме. Эн ондак машиностроительный завод-шамыч кушшаш улыт, вет машина-шамыч трудын производительностьшым нӧлтат. Калыкын илышыжым саемдашат машина-шамыч кугун полшат. Мутлан колхозный илышым налына. 10—12 ий ожно кресаньык-шамычлан кеҥеж пашам ышташ пеш йӧсӧ лийын. Плуг дене куралыныт, сорла дене тӱредыныт, а тунам, трактор нерген мечтатленыт веле. Советский власть тракторный завод-шамычым, комбайным ыштыме завод-шамычым строитлен. Ынде колхозникын пашаже куштылемын да кӱкшӧ производительностян лийын.

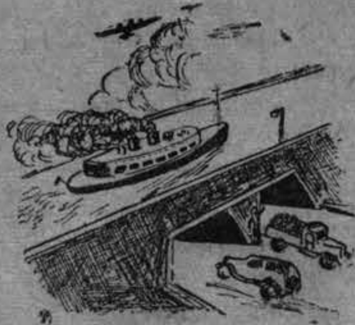
Шахтер-шамычын илышышт гыч кокымшо пример. Шахтер-шамыч мланде шӱйым пеш нелэ условийыште луктыныт. Мланде шӱйым простой кирка дене кырен каткаленыт. Советский власть горный машиностроений завод-шамычым строитлен. Кызыт шахтылаште мланде шӱй лукмо машина-шамыч (врубовый машина-шамыч) пашам ыштат. Нуно шке шӱйым каткалат, а машинист машиным гына виктарен шога. Машина шахтыштат, колхозыштат айдемын пашажым культурныйым ыштен, трудын производительностьшым нӧлтен.

Вот айдемын пашажым куштылемдаш да производительныйым ышташ тӱрлӧ машина ден станок-шамыч ыштыме завод-шамычым строитлаш кӱлеш. 1938—1942 ий коклаште машиностроительный завод-шамычын продукцийышт 2,25 гана кушкеш. Ойыртемышынак полуавтомат ден автомат станок-шамычым шуко ыштен лукталтеш, нине станок-шамыч чыла пашам шке ыштат, а пашазе — станокын пашам кузе ыштымыжым гына контролировагтлен шога.

Нине ийлаште мемнан машиностроитель-шамыч пеш кугу да сложный машина-шамычым ыштен луктыт. Те, очыни, колын улыда, кызыт Волга эҥерыште Куйбышевский гидроузел лӱман кугу строительство кая. Тиде уло тӱнялан эн кугу сооружений. Тыште кок электростанций лиеш. Нине станций шамыч электроэнергийым, адак ял озанлыкын кукшо районжо-шамычлан вӱдым пуаш тӱҥалыт. Тиде великий сооруженийлан советский машиностроитель-шамыч кумышо пятилеткыште пеш кугу да виян гидротурбин-шамычым ыштен луктыт.

Вич ий коклаште мемнан элыште шуко у машиностроительный завод шамыч кушкыт. Кум нелэ машиностроительный завод-шамыч строитлалтыт, Горькийыште фрезерный станок-шамыч завод, Киевыште автомат-шамычын станокыштым ыштыме завод, турбин ыштыме вич завод строитлалтыт. Грузовой автомобильым ыштыме у завод шамыч Сибирьыште да Дальний Востокышто кушкыт. Курскышто да Западный Сибирьыште текстильный промышленностьлан у станок-шамычым ыштыме кугу завод-шамыч строитлалтыт.

Чылалан палат, топливо деч посна эл илен ок керт. Шӱй, нефть заводысо станокым тарваташ, адак паровозлан, пароходлан кӱ-

лыт. Горючий танк ден самолет-шамычлан кучылталтеш. Промышленность ден транспортлан эн первояк топливо кӱлеш.

Кызыт эн шуко шӱйым Донбасс пуа. Тужечын шӱй эшелон-шамыч элын моло верлашкыже колталтыт. Шӱйым торашке шупшыктымаште шуко вий да окса пытаралтеш. Садланак вет кумышо пятилетка жапыште Уралыште, Подмосковский бассейныште, Средний Азийыште, Дальний Востокышто шӱй лукмашым 2—3 гана кугемдаш задача шындалтеш.

Кызыт Уралыште, Башкирийыште, Забайкалыште, Дальний Востокышто, Средний Азийыште геолог-шамыч пашам ыштат. Нуно стальной бурашт дене мландын шӱмышкыжӧ шумеш шуыт. Тушто шӱйым кычалыт, тудын мыняр улшо запасшым шотлат. Тыге кугу шахт-шамычым ышташ верым палемдат. Шахт-шамыч эллан 150 миллион тонн шӱйым пуаш тӱҥалыт.

Молотов йолташын докладым ыштышаш тезисыштыже мланде йымалсе шӱй газификацийым развиватлыме паша нерген пункт уло. Тиде пеш чудесный да смелый паша. Тудым ышташ большевик-шамыч гына способный улыт. Кызыт ме шахтым строитлена, мланде йымак волена да шӱйым каткалена, вара кӱшкӧ нӧлтена. Нӧлтымек коҥгаш йӱлалтена, тыге машинам тарватена. А ученый-шамыч тиде пашам вес семын ышташ лиеш манын доказатленыт. Теве кузе: шӱйым мланде йымалнак йӱлалташ! Тудо мланде йымалне йӱла, а кӱшкӧ труба дене теплотворный газ каяш тӱҥалеш. Тиде газ шӱйым вашталта. Тудо топкышто йӱлаш, машинам тарваташ тӱҥалеш. Тудым химический завод-шамыч перерабатыватлаш тӱҥалыт. Тыгеже келге шахт-шамычым кӱнчымӧ огеш кӱл. Еҥ-шамычлан мланде йымалне паша ыштыме ок кӱл. Мемнан шӱй газификаций установка уло. А кумышо пятилетка ийлаште Донбассыште, Подмосковский бассейныште, Востокышто мланде йымалсе шӱй газификаций установка-шамыч лийыт.

Нефть лукмаш тошто районлаште веле огыл, моло вереат кугемеш. Большевик-шамыч кумышо пятилекыште нефть шотышто тыгай планым палемденыт: Волга ден Урал кокла районышто у нефтяной база — „Второе Баку"-ым ышташ.

Те, йоча-шамыч, химийым тунемыда, тугак учитель-шамыч наука дене ынде мом-мом ышташ лийшашым ойлат, очыни. Инженер-химик — настоящий волшебник! Тудо кож пушеҥгын древесиныж гыч чапле шелкым ышта. Химический удобрений дене канга мланде плодородный лиеш. Спирт смес гыч каучукым налыт... Молотов йолташын докладым ыштышаш тезисыштыже:

(Мучашыже 4-ше стр.)

АЧАМЫН ИЛЫШЫЖЕ МЫЛАНЕМ ПРИМЕР

Мыйын ачамым—Григорий Иванович Котовскийым диверсант-шамычын пуштмышт годым мый 2 ½ няш веле улам ы л е. М ы й ачайын соратникше-шамыч, йолташыже - шамычын да шке авамын ойлымышт гыч тудын образшым создатленам.

Ачайын характерже мыланем п е ш келша. Мый обязательно тиде характер дене шкемым воспитатлем.

Ачам лӱддымӧ, мужественный да кенгыде улмаш. Сталин йолташ тудын нерген тыге ойлен: „Мемнан скромный командир-шамыч коклаште эн лӱддымӧ да лӱддымӧ - ш а м ы ч коклаште эн скромный...“ К о т о в с к и й Советский Украиным белогвардеец да интервент-ш а м ы ч деч утарымаште геройски кучедалын да антоновский бандым храбро шалатен. Тудо социализмын торжестволан ӱшанен да Ленин—Сталин партийлан мучашдыме преданный лийын. Тиде ӱшанымаш да великий пашалан преданность Котовскийым да боец - котовец-шамычым тыгай чапле военный подвигыш конден.

Ачам куанымашым нигунам йомдарен огыл, илышлан куаныше лийын.

Царский палач - шамыч Котовскийым тюрьмаш петыркаленыт, каторгыш колтылыныт. Но тудо тужеч эрыкыш лектын, адакат массым царизм ваштареш, поян да эксплуататор-шамыч ваштареш кучедалаш тарватен.

А ч а й ы н организованностьшо поснак ойыртемалт шоген. Тудо шке шонымыжым обязательно шукташ тыршен. Тиде черта мыланем пеш келша.

Мый ачамым кӱкшӧ принципиальный улмыжланат чот уважатлем. Тудо калык тушман-шамычым йӧратен огыл, нунылан непримиримый лийын. Тудо чывжымак енгым йӧратен, нунын нерген шонен, паша калыкын пиалан илышыже верч кучедалын. Тидлан тудын калык тушман-шамычым, партийын да революцийын тушманже-шамычым ужмыжо шуын огыл.

Котовскийын мо нерген мечтатлымыже да мо верч кучедалмыже, граждански сарын тӱжем дене геройжо-шамыч мо верч шке илышыштым пуэныт—кызыт тудо мемнан элыште ыштен шукталтын.

Мемнан советский молодежь ончылно чыла корно почылтын—керек кудыжым ойрен нал. Илыш пеш чапле, йӧратыме родиналан пашам ыштыме да илыме веле шуэш. Февральыште мыланем 16 ий темеш. Кызыт мый 9-ше классыште тунемам, отличник улам. Мыйым тӱрлыжат интересоватлат. Но эн утларакше мый историйым йӧратем. Тиде, мыйын шонымаштем, эн интересный предмет. Ончыкыжым мый историк лийнем.

Мый мемнан школысо первичный комсомольский организаций комитетын членже улам. Партийын историйжым тунемам, Ленин ден Сталинын произведенийыштым лудам.

Йошкар Армийын 21-ше идалыкшылан мемнан школысо молодежь тӱшкан ПВХО значоклан нормым сдатлымаш дене вашлиеш. Мыят тиде значоклан нормым пуэнам. Кажне комсомолецлан военный пашам шинчыман. Мыят стрелковый кружокышто заниматлем, ынде пулеметныйыш пурем. Мый элым аралаш ямде лийнем. Кӱлеш годым ачамын примерже почеш, бойыш каем да, ачам семынак родина верч, коммунизм верч кучедалаш тӱҥгалам.

Григорий КОТОВСКИЙ.

(„Спутник агитатора“ журнал гыч).

Всесоюзный ял озанлык выставкылан сай экспонатым ямдылена

Мемнан республикын юный натуралистше-шамыч Татарский АССР-ысе юный натуралист-шамыч дене соревноватлат

Всесоюзный ял озанлык выставкылан ямдылалтмаште йоча-шамычын натуралистический ден опытнический пашаштым саемдашлан Марийский ден Татарский республикласе самырык натуралист-шамыч соревноватлаш социалистический договорым ыштеныт.

Тиде договор мемнам, самырык натуралист-шамычым, выставкылан ямдылалтмаш пашам кӱлеш семын ышташ кӱшта.

Договорын содержанийже тыгай.

Выставкылан ямдылалтмаште сай достиженийым ончыкташлан юннат-шамыч коклаште социалистический соревнованийым кумдан шараш. Юннат-шамычын кружоклаштышт Всесоюзный ял озанлык выставка нерген СССР Верховный Советын II-шо Сессийжын решенийжым умылтарымашым организоватлаш. Адак пионер ден школьник-шамычым натуралист пашашке шупшын шогаш.

Эн сай юннатский коллектив да посна юннат-шамыч коклаште выставкын участникше лиян йодмаш пумашым кызытак организоватлаш да ончыч пумо йодмашшамычым сайын проверятлен налаш. Тидлан ял озанлык пашаште специалист, агроном, ветеринар шамычым, молымат полшен шогаш йодман. Йодмашым пумаш 15 июнь деч вараш ынже код.

Растениеводство дене кӱкшӧ показательым да примерым ончыкташ. Тышке удобренийым мештен кучылтмаш, у культур ден кӱлешан сорт-шамычын тӱлангмыштым тунеммаш, верысе флорым тунеммаш, молат пурат.

Мӧнгысӧ животный-шамычым шефыш налын, нуным сайын ончен кушташ. Упитанность, кугыт, нелыт шот дене тудо чылалан пример лийже.

Выставкылан натуралист-шамычын шке ыштыме ял озанлык машинан модельыштым ямдылаш.

Метеорологий, геологий, почвоведений дене кӱкшӧ показательым ончыкташ.

Йоча технический станцийлаште, школ ден пионерский отрядлаште выставка лӱмеш пырдыж газет лукмашым организоватлаш. Тиде газет Всесоюзный ял озанлык выставкышке кандидат-шамычын пашаштым да моло юннат-шамычын достиженийыштым ончыкташ тӱҥалеш.

Ямдылыме экспонат-шамычым ВЛКСМ райкомлашке колтымо Главвыставкомын инструкцийже почеш аралыман.

Юннат-шамычын достиженийыштым палаш да Всесоюзный ял озанлык выставкылан сай экспонатым погаш ончычак районлаште выставка-шамыч лиедат. Юный натуралист-шамычлан тиде выставкыште активный участник лийман да сай экспонатым кызытак ямдылаш тӱҥалман.

Тиде договор тений март ден июнь тылзылаште проверятлалтеш. Юный натуралист-шамычын паша ыштымыштым да паша опытыштым пален налаш кӱлеш. Садлан нуным Всесоюзный ял озанлык выставкылан ямдылыме шот дене район кокласе социалистический договорымат жапыштак проверятлыман.

Социалистический соревнованийыш Чувашский республикысе юный натуралист ден опытник-шамычымат ӱжмӧ.

Ме шкет огына ул. Мыланна соревноватлымаште педагог, ученый, агроном, научный пашаенг-шамыч, молат полшаш тӱҥалыт.

Договорыш Марийский ден Татарский АССР-се юный натуралист-шамычын представительышт подписатленыт.

БЛАГОДАРНОСТЬЫМ НАЛЫН УЛЫНА

Шарибоксад тӱҥалтыш школышто т у н ы к т ы ш о Очетов В. А. (Сотнур район) тунемше-шамыч дене хоровой да танцовальный кружокым организоватлен. Очетов — тале музыкант-организатор. Кружок вий дене ме шуко яллаште концертым ончыктен улына.

Теве январь тылзыште Сотнур селаште учительский совещаний лие. Мемнан кружокна учитель-шамычлан концертым ончыктыш.

Ме кумыл нӧлтын выступатлышна. Ончышо шамычлан концерт чот келшен.

Кружокым сай вуйлатымылан Очетов йолташлан Сотнур РОНО курортыш каяш путевкым пуаш пунчале. А кружок член-шамычлан благодарностьым каласышт.

Очетов Коля.

Великий натуралист

(Чарльз Дарвинын шочмыжлан 130 ий темын)

Чарльз Дарвин 1809 ий 12 февральыште Английын изи Шрюсбери олашыже шочын. Тудо, рвезе годымак природа дене и н т е р е с о в а т л е н. Университетым пытарымекше, „Бигль“ кораблеш кругосветный путешествийыш кая, шуко эллаште лиеда. Тушто Дарвин младын строенийжым тунемын, животный-шамычын илышыштым эскерен, тӱрлӧ коллекцийым поген.

Погымо материал-шамычшым шуко ий тунеммек, Дарвин гениальный выводым ыштен. Тиде выводшо 1859 ий 24 ноябрьыште лекше „Происхождение видов путем естественного отбора“ лӱман книган тӱҥ шонымашыже лийын.

Дарвинын великий теорийын содержанийже могайрак?

Мӧнгысӧ животныйым тунеммек, Дарвин пален: нунын порода шотышт шуко да нунын коклаштышт ойыртемышт кугу. А вет нуным чылаштымат айдемак кушттен луктын.

Мутлан, айдеме ала кунам курыклаште илыше кӧгӧрченым кучен туныктымек 200 наре мӧнгысӧ породым куштен луктын. Тиде тыге лийын: клювын (нер) кужытышт шот дене кӧгӧрченын ойыртемалт шогымыштым ужынытат, кӱчык клюваным ойырен коденыт. Тыге у порода—кӱчык клюван (неран)—турман порода лектын. Моло шуко животный ден пушенге-шамычынат происхождениймшт тыгаяк.

Породым тыгай способ дене куштен лукмашым да саемдымашым ИСКУССТВЕННЫЙ ОТБОР маныт. Енг-шамыч искусственный отбор дене шуко порода мӧнгысӧ животныйым культурный растений сорт-шамычым луктыныт.

Размножатлымыже годым Дарвин кажне животный муным ойырен пыштен, кажне растений нӧшмым куштен. Но тиде урлык пеш шуко лиеш. Мутлан: ик одуванчикын нӧшмыштым лу гана мучашын-мучашын ӱдаш гын, мланде шар дечат 15 пачаш кумда вер кӱлеш. Чыла растений ден животный-шамычат тыгак кушкаш тыршат. Чынжым гын, ик вид природышто тыге талын огеш размножатлалт. Нунын кокла гыч шукышт пытат.

Ик тӱрлӧ организм-шамычын илымышт да весыштын колымышт илышын условийыштлан келыштаралтмышт деч зависитла, манын Дарвин установитлен. Авырыше условий-шамычлан сайын келыштаралтшышт илен шуыт да урлыкым кодат, а шагал келыштаралтшышт—пытат.

Тыге эре сай поколений гына кодеш да кушкын шуэш. У поколений—кодшо деч келыштаралтше поколений. Тиде ойыралтмаш природышто айдемын ыштымыже деч поснак лиеш, садлан Чарльз Дарвин ЕСТЕСТВЕННЫЙ ОТБОР манын.

Шуко миллион ий чыла илыше существо-шамыч, айдемат естественный корно дене тыге кушкын, мланде ӱмбалне лийыныт, манын Дарвин доказатлен.

Чарльз Дарвинын „О происхождении видов“ великий туныктымашыже наукын ончык кушмаштыже кугу влиянийым ыштен да поп-шамычын йомакыштым йӧршеш шалатен.

Черкылан ӱшаныше, шемерым эксплоатироватлыше, поп ден капиталист - шамычлан черкысе шоя-шамычым разоблачитлымаш келшен огыл. Нуно Дарвинын ученийже ваштареш кучедалаш тӱҥалыныт. Капиталистический эллаште дарвинизмым поктылыныт да кызытат тудын ваштареш шогат.

Мемнан элыште гына Чарльз Дарвинын гениальный теорийжым да тудын творчествыжым кӱлеш семын аклат.

Калык масса—мичуринец, колхозник-опытник, наука ден техник пашаенг-шамыч тудын творческий пашажым эше кумдан шарат.

А. ЗЕЛИКМАН.

16

Галилео Галилей

330 ий ончыч, 1609 ийыште Галилей ик голландецын торасе предмет-шамычым кугемдыше трубам ыштымыже нерген пален налын. Тиддеч вара тыгай трубам тудо шке ыштен. Тудо зрительный труба дене айдемын историйыштыже первой гана кавашке ончымо. Поп-шамычын ятыр курым дене: каваште юмо ила, тудак уло тӱням виктара,

Галилей

мланде ик верыште шога, а тудын йыр кече, шӱдыр-шамыч да тылзе пӧртыт, манын туныктымыштын шоя улмыжым Галилей раш доказатлен.

Галилей труба гоч каваште шинчалан койдымо шуко шӱдырым да кечысе пятно-шамычым ужын. Тугак телескоп дене тылзысе долина ден курык-шамычым, Юпитерын спутникше-шамычым палемден. Тудо—шӱдыр-шамыч мланде деч пеш тораште улмыштлан лийын изин койыт, манын каласен.

Галилейын тыгай открытий-шамыч ыштымыжлан калык чот ӧрын.

Галилео Галилей Италийысе Пизе олаште 1564 ий 15 февральыште, нужна музыкантын ешешыже шочын. Изиже годсек геометрий ден физикым пеш йӧратен. 25 ияш математика дене профессор лӱмым налын.

Галилей деч шуко ий ончыч мландын к е ч е йыр пӧртмыжым Копервик пален налын. Галилей Коперникын учениймжым раш доказатлен. Тужечын пале лийын: мланде тӱнян центрже огыл, планета в е л э. Мланде шкевжын осьшо да кече йыр пӧртеш.

Поп-шамыч Галилейын учениймже ваштареш каяш тӱҥалывыт. Нуно тудын книга-шамычшым пытаревыт.

Тиддеч вара Галилейлан ятыр ий шып илаш логалын. 1632 ийыште тудо „Диалог о двух главнейших системах мира—Птоломеевой и Коперниковой“ лӱман книгам луктын. Тиде книгаште Коперникын туныктымыжо чын, манын возалтын. Книга лукмылан поп-шамыч пеш чот шыдешкевыт. Тайный церковный суд Галилейын книгажым шараш чарен да 70 ияшым суд ончык шогалтен. Тудым судышто чот лӱдыктылыныт. Илышынек костереш йӱлалташ сӧреныт. Тыге лӱдыктен, тудым шке учениймже деч чакнаш кӧнымӧ нерген кагазеш подписатлаш требоватленыт.

Галилей шке илышыжым утарашлан гына, шке учениймже деч „корангаш“ лийын. Чынже дене гын, тудо колымешкыже шке открытийже-шамычын чынжым доказатлен толын.

Варажым Галилей сокыр лийын. Туге гынат, механика дене кугу сочиненийым возен. Тиде сочиненийже эн важный научный пашалан шотлалтеш. Галилей 1642 ийыште колен.

Москвасе планетарий директор **К. Н. Шистовский.**

Республиканский Испанийын героический калыкше

Испанийыште мятежник ден интервент - шамыч Барселона олам налмышт деч вара Пуисерда ола деке (испанско-французский граница дене) чакланаш тӱҥалыныт. Тыгакак фашистский часть-шамыч Херон ден Фигерас олэ-шамычым авыреныт. Нине олалаште илыше-шамыч шукыжо олам кудалтен, французский границыш да яллаш каеныт. Фашист кашак Фигэрас олам шалатен пытареныт.

Модесто ден Листерын командоватлыме республиканский войска-шамыч 8 февральыште французский граница деке чакланеныт. Нуно Каталонийын восточный ужашыжым арален шогеныт. Кызыт нине войска-шамыч интервент - шамычлан пеҥгыде чаракым пуэн, Францийыш гражданский калык ден военный снаряжений наҥгаймым арален шогат. 8 февральыште кастене Испаний гыч граница гоч Францийыш 180 тӱжем еҥ, тиде шотышто республиканский армийын 50 тӱжем боецше-шамыч вонченыт.

8 февральыштак республиканец-шамыч Пуигсердаште улшо пороховой (тар) складым, Фигэрас лишне кӱварым пудештареныт.

Испанский республиканский армийын оружийже да продовольствыжо пеш шагал лийын. Республиканский боец-шамычын винтовкыштат ситышын лийын огыл. А фашист-шамычын вийышт пеш кугу лийын. Херон ден Фигэрас лишне авиаций да артиллерий дене чот вооружитлалтше итало-германский интервент-шамыч кредалыныт. Тыгай кугу вийым республиканский боец-шамыч чытен кертын огытыл, садлан нуно фашист кашак ваштареш ончыкыжымат героически кредалашлан шке вийжым аралаш, манын чакнен. Каталонский фронтышто республиканский Испанийын героический калыкше пеҥгыде ӱшанымаш дене кредалын.

10 февральыште Мадридский радиостанций испанский национальный оборона министерствын тыгай увертарымашыжым печетлен: „Командованийын приказшым шуктен, республиканский войска каталонский фронтышто тичмаш порядок дене эркын чаклана, кредалмашым ок чарне, шкенжын кадр-шамычшым арала“.

Республиканский Испанийын калыкше шкенжын независимостьшо да эрыкше верч велэ огеш кредал, а пӱтынь тӱнясе шемерын эрыкше верч, фашистский янлык кашак ваштареш кредалеш. Фашизм ваштареш кредалмаш эше вияҥеш. Республиканский Испаний Каталонийым йомдарен гынат, але тудын мландыже кумда—120 тӱжем квадратный километр уло. Шӱдӧ тӱжем испанский боец-шамыч мадридский ден эстремадурский фронтлаште фашист кашаклан пеҥгыде ударым пуэн шогат.

Испанский калык масса шке правительствыже йыр сплотитлалтын. Уло тӱнясе шемер-шамыч героический испанский калыклан пеш вашке оружий да продовольствий дене полшаш требытлат. Пытартыш жапыште Англий ден Францийыште испанский калыклан полшымо кампаний вияҥын. Пытартыш вич кечыште Англий гыч республиканский Испанийыш 5 пароход дене продовольствийым колтымо. Франций ден Английыште героический испанский калык дене солидарность лӱмеш митинг ден демонстраций-шамычым эртарат.

Тиде жапыштак Англий ден Францийысе капиталист-шамыч республиканский правительстве деч мятежник-шамыч ваштареш кредалмым чарнаш требытлат. Тыге нуно испанский калыкым фашизмлан ужалынешт.

Но героический испанский калык тушман ваштареш кредалмыжым огеш чарне. Шукерте огыл генерал Миаха тыге каласен:

Ме сарым умбакыжымат эртараш шонена. Мемнан распоряженийыште 500 тӱжем еҥан сайын туныктымо 5 армий уло.

...Мемнан чыла боец-шамыч—испанец улыт, нуно шкеныштын эрыкыштым, шкеныштын мландыштым аралат“. Испанский калык фашизмын кулжо огеш лий!

Республиканский Испанийыште. Республиканский авиацийын самырык летчикше чоҥештыме деч ончыч.

ТАСС-ын фотохроникаже.

УРОК ДЕЧ ВАРА

Тушто-шамыч

Ни лум огыл, ни ий огыл, кече дене шула.

ЯТМАНОВ СТЕПАН.

Пектубай район.

Паша годым йолжо дене коштеш, а мӧҥгышкыжӧ тув дене кая.

ТОРОЩИН ЛЕВ.

Тошто-Тор‘ял средний школа.

Метаграмма

„В“ дене—киш гай,
„П“ дене—шикш гай,
„Л“ дене—пырче ятык,
„Т“ дене—икияш.
„Ш“ дене—йыргешке.

ОЧЕЕВ НИКОЛАЙ.

Марий-Турек район,
Олор НСШ.

Географический метаграмма

„Л“ дене—СССР-ысе эҥер,
„В“ дене—Австрийысе ола,
„С“ дене—Францийысе эҥер.

ТОКМУРЗИН ВОЛОДЯ

ТАССР, Буймо кыдалаш школ

Ответ

(28 декабрьысе „Ямде лий“-ым ончо)

Кроссворд

Горизонтальысе мут-шамыч: 2. Лум. 4. Гагар. 6. Парк. 7. Йодо. 8. Маска. 10. Ком. 12. Нил. 14. Ече. 16. Сад. 17. Уна. 19. Тар. 21. Гол. 23. Мех. 25. Казак. 27. Кол. 28. Морс. 29. Лира. 30. Ира. 31. Тир. 32. Метро. 35. Си. 36. Да. 39. Склад. 41. Айдем. 44. До. 45. Пат. 47. Сап. 48. Те. 49. Ава.

Вертикальысе мут-шамыч: 1. Круг. 2. Лак. 3. Май. 4. Грамм. 5. Роман. 9. Сер. 11. Океан. 13. Индия. 15. Елка. 16. Сера. 17. Урем. 18. Егор. 20. Америк. 22. Олангге. 24. Хорда. 25. КСМ. 26. Зет. 27. Китай. 33. Европа. 34. Ракета. 37. Адрес. 38. Касса. 39. Слон. 40. Лена. 42. Депо. 43. Метр. 46. Автобус.

Ответым колтеныт: Байков Василий (Шернур средний школа), Николаев Иван ден Чавайн Анатолий (Изи-Корамас НСШ, Морко район).

ВЕЛИКИЙ ПАШАН ПЛАНЖЕ

МУЧАШ

„кумышо пятилетка—химий пятилетка“,-манын каласыме. Колхоз нурлан удобрений ямдылыме кугу сернокислотный завод, удобрений лукмо завод-шамыч ешаралтыт. Искусственный каучук лукшо 13 завод да 14 шинный завод-шамыч стройыш шогалыт.

Кумышо пятилетний планыште черный металлургийлан кугу вниманийым ойырымо. Чойын, сталь да прокат-шамычым ыштен лукшо завод-шамычым тыге маныт. Украина, Урал, Кузбасс—мемнан металлургический базына улыт. Ынде вуным деке Дальний Востокысо металлургический база ешаралтеш. Вич ий жапыште 20 доменный комака шамычым ыштат.

Кумышо п я т и л е т к а ийлаште сталь, чойын, машина производство велэ огыл ешаралтыт, тугак у хлопчатобумажный, прядильный фабрика-шамыч, суконный комбинат, маслозавод, мясной комбинат-шамыч лийыт. Кумышо пятилеткын мучашешыже куштылго промышленность-шамычын предприятийышт идалыклан 235 миллион пар к о ж а н н ы й обувьым (кызытсе деч 2,5 гана шуко), 5 миллиард метр тканьым лукташ тӱҥалыт.

Тунам колхозный озанлыкат шуко ончык кая. Кызыт мемнан дене пырчан культурым кыдал шот дене 5,5 миллиард пуд налалтеш гын, тунам 7 миллиард пудым налаш тӱҥалыт. Молотов йолташын докладым ыштышаш тезисыштыже тиде шотышто тыге каласыме: „пырчан да моло культурым эртак кӱкшӧ сорт да саемдыме отборный урлыкаш дене ӱдымым обеспечитлаш“.

Социалистический ола ялыш у машина-шамычым колта. Пятилетка жапыште 1500 у МТС почылтеш.

Мемнан элна эше утларак пеледеш, илыш утларак саемеш. У школа, илыме пӧрт-шамыч ешаралтыт.

Йӱкан киноустановка кызытсе деч куд гана шукемеш. Кызыт мемнан государство шемер калыкын культурный да бытовой нуждаштлан и д а л ы к л а н 30,8 миллиард теҥгем кучылтеш. Кумышо пятилеткыште тиде расход кок гана чоло шукемеш.

Йоча-шамыч, Молотов йолташын тезисыштыже тендан нерген посна пункт уло. Тушто кумышо пятилетка ийлаште олалаште всеобщий средний обученийым, яллаште всеобщий семилетний обученийым шукташ ойлалтеш. Кызыт тӱҥалтыш ден средний школлаште 29,4 миллион тунемше улыт гын, 1942 ийыште школлаште 40 миллион йоча-шамыч тунемаш тӱҥалыт. Тидлан государство ш к о л а - ш а м ы ч ы м строитла, учебник-шамычым луктеш. А тыланда, йоча-шамыч, отлично тунемашда кӱлеш. Вет коммунизмым ышташ культурный да кугун шинчыше еҥ-шамыч кӱлыт.

1939—1942 ийлан тыгай планым наметитлыме. Уло калык партий йыр чумырген, пятилетний планым тӱрыс темышаш верч кучедалаш тӱҥалыт.

Отв. редактор—
И. М. МУЗУРОВ.

Упол. Марлита № А—138.
Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-ше типографийже.